

ВПРОВАДЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОРАДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК МЕХАНІЗМУ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА

В статті досліджується сучасний стан дорадницької діяльності в сільському господарстві України, висвітлюються проблемні питання, які мають місце в аграрній сфері держави, аналізується історичний та світовий досвід становлення, реформування та діяльності дорадчих служб інших держав. Визначається важливість надання інформативно-консультативних послуг у вирішенні питань сталого розвитку сільських територій в контексті децентралізації державної влади. Акцентується увага на доцільності активізації гуманітарної складової сільськогосподарської дорадчої діяльності та її позитивний вплив на удосконалення агропромислового виробництва. З урахуванням важкого фінансового становища держави вносяться пропозиції до активізації дорадництва за рахунок перерозподілу повноважень між діючими структурними підрозділами державної влади.

Ключові слова: сталий розвиток сільських територій, сільськогосподарська дорадча діяльність, дорадча служба, гуманітарні аспекти дорадництва.

My`kola Smokvin

*applicant for PhD, Department of Law and Legislative Process
of ORIPA NAPA under the President of Ukraine*

IMPLEMENTATION OF AGRICULTURAL CONSULTATION SERVICES AS A MECHANISM FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN VILLAGE

The article examines the current state of advisory activities in agriculture in Ukraine, highlights the problematic issues that are taking place in the agrarian sphere of the state, analyzes the historical and world experience of the formation, reform and activities of the advisory services of other states. The importance of providing informative – advisory services in the solution of humanitarian issues in the context of decentralization of state power is determined. Attention is focused on the expediency of activating the humanitarian component of agricultural advisory activities and its positive impact on improving agro-industrial production. Taking into account the difficult financial situation of the state, proposals are being made to intensify the consultative activity by redistributing the powers between the current structural subdivisions of the state power.

Actuality of theme. The main issue that is currently being taken care of by all branches of power is the redistribution of power in the direction of decentralization due to the presence of depressed rural areas, the lack of necessary social infrastructure in rural areas, environmental problems, and the reduction of revenues in local budgets. The process of decentralization is multifaceted and requires significant changes in the current legislation. In such a situation, the development of a system of advisory services for the rural population, both state and non-state, will promote not only the restoration of effective agricultural production, but also contribute to the efficiency of decentralization of public administration in terms of involving local communities in addressing socio-cultural and humanitarian issues of rural development.

Formulation of the problem. The current state of agricultural production, its energy intensity, the negative impact on the environment, low issues identified in the Concept of Rural Development [3], namely the low efficiency of local self-government bodies in solving the problem of rural development, the low level of provision of rural population by social and economic Services, the unpreparedness of territorial communities of villages, settlements prior to initiation and participation in local development projects, and others need an immediate solution that m It is important to do this with the help of agricultural advisory services. Unfortunately, the commercial unattractiveness of advisory services on humanitarian issues will not contribute to the sustainable development of the agro-industrial complex as a whole. The lack of funding for advisory services at the expense of budgetary funds needs to be determined by the form in which advisory services will operate, this is especially important in the course of reforming public authorities.

State of research. In scientific works O. M. Borodina, T. P. Kala – Dubinjuk., Dr. Econ Sciences V. V. Klochan, R.Ya. Corolle, IP Kudinova, L.H. Rybak, L.S. Taranenko based on the analysis of international experience substantiates the importance of conducting advisory services in the agrarian sector of the state. The process of formation of advisory services, the legislative base, financing principles and disadvantages in its implementation are investigated, which hinders the development of agricultural advisory activity. An attempt is made to determine the range of issues on which information and advisory services of advisory services are carried out, which in the future will positively influence the involvement of the public in the development of rural areas, the improvement of the living standards of the population, and the provision of assistance to the socially unprotected sections of the population.

The purpose of the article: To determine the optimal forms of carrying out advisory activity in the agrarian sector of the state, taking into account the existing experience, changes in the structure of local self-government bodies and state power, limited amount of financing of advisory services. To determine the directions of increasing the efficiency of the humanitarian component of advisory activity in the agrarian sector in the process of decentralization of management of the agrarian sector of the country.

Key words: sustainable development of rural areas agricultural advisory activity, advisory service, humanitarian aspects of counseling.

Смоквин Николай

*соискатель кафедры права и законотворческого процесса
ОРИГУ НАГУ при Президенте Украины*

ВНЕДРЕНИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ КОНСУЛЬТАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК МЕХАНИЗМА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО СЕЛА

В статье исследуется современное состояние консультативной деятельности в сельском хозяйстве Украины, освещаются проблемные вопросы, которые имеют место в аграрной сфере государства, анализируется исторический и мировой опыт становления, реформирования и деятельности консультативных служб других государств. Определяется важность предоставления информативно-консультативных услуг в решении гуманитарных вопросов в контексте децентрализации государственной власти. Акцентируется внимание на целесообразности активизации гуманитарной составляющей сельскохозяйственной консультативной деятельности и ее положительное влияние на совершенствование

агропромислового виробництва. С урахуванням важкого фінансового положення держави вносяться пропозиції до активізації консультативної діяльності за рахунок перерозподілу повноважень між діючими структурними підрозділами державної влади.

Ключові слова: стійке розвиток сільських територій, сільськогосподарська консультативна діяльність, консультативна служба, гуманітарні аспекти консультування.

Актуальність теми. Основне питання, яким в останній час опікуються всі гілки влади – перерозподіл владних повноважень до децентралізації, що обумовлено наявністю депресивних сільських територій, відсутність необхідної соціальної інфраструктури в сільській місцевості, екологічні проблеми, скорочення доходів в місцеві бюджети. Процес децентралізації має багатогранний характер та потребує значних змін в діючому законодавстві. В такій ситуації розвиток системи дорадчих служб для сільського населення, як державних, так і недержавних, сприятиме не тільки відновленню ефективного ведення агропромислового виробництва, а також сприятиме ефективності децентралізації державного управління в частині залучення місцевих громад до вирішення соціокультурних та гуманітарних питань розвитку села.

Постановка проблеми. Сучасний стан агропромислового виробництва, його енергоємність, негативний вплив на навколишнє середовище, низка питань, які визначені в Концепції розвитку сільських територій [3], а саме низька ефективність органів місцевого самоврядування у вирішенні проблемних питань розвитку сільських територій, низький рівень забезпечення сільського населення соціальними та економічними послугами, неготовність територіальних громад села, селища до ініціювання та участі у проектах місцевого розвитку та інші потребують негайного вирішення, що можливо зробити за допомогою сільськогосподарських дорадчих служб. На жаль, комерційна непривабливість надання дорадчих послуг з гуманітарних питань не сприятиме сталому розвитку агропромислового комплексу в цілому. Відсутність можливості фінансування дорадництва за рахунок бюджетних коштів потребує визначитися з формою, за якою будуть здійснювати свою діяльність дорадчі служби, це особливо важливо в ході реформування державної влади.

Стан досліджень. В наукових роботах О. М. Бородіна, Т. П. Кальна – Дубінюк., д-р. екон. наук В. В. Клочан, Р. Я. Корінець, І. П. Кудінова, Л. Х. Рибак, Л. С. Тараненко на основі аналізу міжнародного досвіду обґрунтовано важливість здійснення дорадництва в аграрній сфері держави. Досліджено процес становлення дорадництва, законодавча база, принципи фінансування та недоліки в її здійсненні, що гальмує розвиток сільськогосподарської дорадницької діяльності. Робиться спроба визначити коло питань, за якими здійснюється інформаційно-консультативна діяльність дорадчих служб, що в подальшому позитивно вплине на залучення громадськості до розвитку сільських територій, покращення життєвого рівня населення, надання допомоги соціально незахищеним верстам населення.

Мета статті. Визначити оптимальні форми здійснення дорадчої діяльності в аграрній сфері держави з урахуванням наявного досвіду, змін структури органів місцевого самоврядування та державної влади, обмежених обсягів фінансування дорадництва. Визначити напрямки підвищення ефективності гуманітарної складової дорадницької діяльності в аграрній сфері в процесі децентралізації управління аграрним сектором країни.

Виклад основного матеріалу. У 2015 році в Україні прийняті два документи, за якими визначені пріоритети розвитку країни до 2020 року. Це – затверджена Указом Президента України програма «Про Стратегію сталого розвитку. Україна – 2020» та «Програма діяльності Кабінету Міністрів України». Одним з ключових напрямків реформ визначених в програмі «Про Стратегію сталого розвитку. Україна – 2020» є децентралізація влади, реформування державного управління, зокрема щодо відносин в сфері сільського господарства. Кінцевою метою реформування в політичній, економічній та соціальних сферах є досягнення європейського рівня життя та гуманізація суспільства на принципах поваги до основних прав та свобод людини.

Дорадча діяльність в аграрній сфері, як один з механізмів реалізації державної аграрної політики, спрямована на сприяння розвитку економічної діяльності в сільській місцевості, в тому числі не пов'язаної з агровиробництвом, підвищення рівня доходів та покращення добробуту сільського населення шляхом осучаснення знань сільських товаровиробників і сільського населення в цілому, що сприятиме прийняттю ними обґрунтованих рішень в різних сферах сільського життя [1].

Проте, на сьогодні розвиток дорадчої діяльності сприймається лише як вагомий інструмент підвищення ефективності агровиробництва, та майже не приділяється увага його впливу на соціокультурні та гуманітарні процеси в сільській місцевості. Але надання дорадчими службами послуг може бути спрямоване не лише на допомогу у питаннях організації аграрного виробництва, але і на гуманітарний та культурний розвиток сільських територій шляхом консультування в питаннях покращення екологічної ситуації, налагодження підприємництва в особистих селянських господарствах, вирішення демографічних проблем та створення робочих місць для сільського населення. Підтвердженням цього є те, що в наукових працях з'явився термін «соціально-необхідні дорадчі послуги»[3]. З комерційної точки зору, надання «соціально – необхідних дорадчих послуг» спрямовано на сфери, які не мають безпосередньої прибутковості для аграрного сектору, але через сприяння поширенню зеленого туризму, відновленню ремесел з'являються нові можливості для вирішення питань зайнятості сільського населення. А завдяки допомозі щодо інформування сільських громад про інновації та пріоритети державної аграрної політики, перспективи співпраці з ЄС процес децентралізації влади стане більш прозорим та набуде усвідомленого характеру з боку громадськості.

Більш-менш сучасний вигляд дорадчі служби для аграріїв набули в ХІХ столітті у Великій Британії, поява яких безпосередньо пов'язана з прогресом промисловості та впровадженням новітніх технологій у сільське господарювання. У подальшому дорадництво як особлива сфера діяльності стало характерним явищем для всієї Європи, а на початку ХХ століття остаточно закріпилося і на українських землях. Науковці, які досліджують історичні аспекти розвитку дорадчої системи в нашій державі, відокремлюють наступні етапи.

Початок першого етапу становлення сільськогосподарського дорадництва пов'язаний зі скасуванням кріпосного права в Російській імперії, що дало поштовх до введення нового типу землеробства.

У 1913 році на території України існувало 46 сільськогосподарських дослідних станцій і полів, на яких працювало близько 150 науковців, які сприяли поширенню результатів наукових досліджень. Слід зазначити, що у дореволюційній Росії з початку ХХ століття існувала сільськогосподарська дорадча служба, яка нараховувала близько 9000 працівників [8]. А перший підручник з організації ведення сільськогосподарського дорадництва було видано у 1917 році.

Другий етап становлення дорадництва в Україні – післяреволюційний. За радянських часів створюється Сільськогосподарський науковий комітет України, який координував всю науково-дослідницьку діяльність. У кожному регіоні була філія комітету. Важливу роль у поширенні наукових знань відігравали громадські об'єднання, в тому числі Товариство сільського господарства Південної України [1].

Третій етап становлення системи сільськогосподарського дорадництва – це дорадництво у незалежній Україні, формування якого пов'язане з новими умовами ведення аграрної справи, що виникли з початком процесу роздержавлення та переходом на ринкові відносини. Було прийнято низку законодавчих актів, якими регулюється дорадча діяльність. У 2004 році з'явився Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність». На сьогодні напрямком розвитку дорадницької діяльності визначається «Концепцією формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 року» та «Державною цільовою програмою розвитку українського села до 2015 року».

Слід відзначити суттєву допомогу, яку надали формуванню нового змісту дорадницької діяльності в Україні країни Європейського Союзу в рамках технічної допомоги у перші роки становлення економічної самостійності нашої держави. У статті В.В. Ключан «Формування та розвиток системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери в Україні» зазначається: «В Одеській області технічна допомога Уряду Великобританії розпочала свою діяльність у 1996 році у рамках проекту реорганізації великих сільськогосподарських підприємств. Крім консультацій щодо реформування КСП та реорганізації виробничої структури підприємств надавалися консультації з агробізнес-менеджменту, бізнес-планування, економічного аналізу» [2].

Таким чином, можна стверджувати, що подальшій розбудові системи сільськогосподарського дорадництва в Україні сприятиме реалізація Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Статтею 404 передбачається: «... співробітництво між сторонами у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплюватиме серед іншого, просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників» [6].

За даними Мінагрополітики, станом на 01.01.2015 року зареєстровано 71 сільськогосподарську дорадчу службу, в яких працюють 1392 професійних сільськогосподарських дорадників та експертів-дорадників. У «Концепції становлення і розвитку мережі сільськогосподарських дорадчих служб в Україні», яка була затверджена у 2012 році, визначено: «Діяльність дорадчих служб спрямовано на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності та господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства» [4].

Основними завданнями дорадчої діяльності, згідно з Законом України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», є сприяння органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у реалізації державної аграрної політики, підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок сільського населення в умовах ринкової економіки, надання сільському населенню дорадчих послуг з екологічних питань та ведення органічного агровиробництва, сприяння розвитку несільськогосподарського підприємництва в сільській місцевості, у тому числі сільського зеленого туризму, зайнятості сільського населення, робота з сільською молоддю, ініціювання та реалізація молодіжних програм» [5].

На даний час дорадницькі служби існують майже у 130 країнах світу. Спільним для них є те, що всі вони спрямовують свою діяльність на підвищення результативності агровиробництва, рівня життя в сільській місцевості через надання інформації, практичних консультацій і навчання сільськогосподарських товаровиробників і сільського населення [8].

На етапі становлення практично у всіх країнах дорадчі служби були державними та фінансувались з державного бюджету. Згодом, коли сільське господарство країни досягло певного розвитку, система дорадництва переходила на самоокупність, ставала приватною або здійснювала свою діяльність при професійних та громадських об'єднаннях.

Різноманіття функціонування дорадництва проаналізовано у статті Л. С. Тараненко «Історико-правові передумови виникнення і розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні» [8].

На основі аналізу наукової літератури, умовно можна визначити декілька основних форм дорадництва, а саме – офіційне дорадництво, дорадництво при сільськогосподарських палатах або громадських об'єднаннях, приватне та так зване дорадче коло. Кожна з цих форм має певні переваги та недоліки.

Офіційне дорадництво має декілька рівнів управління – державне, регіональне та районне. Це дає змогу органам державного управління забезпечувати через систему офіційного дорадництва реалізацію державної політики в аграрній сфері, в тому числі у вирішенні соціальних та гуманітарних проблем, зокрема за такими напрямками – розвиток інфраструктури, допомога у адаптації літніх робітників, виплати постраждалим, покращення екологічної ситуації, розвиток сільських територій. З фінансової точки зору надання послуг офіційними дорадчими службами коштує дешевше. До недоліків такої організації дорадництва слід віднести неможливість самостійно обирати того або іншого дорадника.

Організаційна форма дорадчої діяльності при сільськогосподарських палатах є наочним прикладом співпраці бізнесу та влади щодо залучення місцевих громад до участі в розвитку конкретних територій, формуванні регіональних програм соціального та гуманітарного розвитку. Така форма дорадництва спрямована на підвищення суспільно-політичної активності населення. Сільськогосподарська палата формується шляхом виборів до неї представників фермерських господарств, несільськогосподарських підприємств, які здійснюють свою діяльність у сільській місцевості, наприклад «зелений туризм», та громадських об'єднань. Вона відіграє важливу роль у налагоджуванні взаємодії між органами державної влади та приватним бізнесом, при якому відповідні органи влади мають можливість делегувати низку повноважень палатам.

Така форма організації дорадництва, як «дорадче коло», формується фермерами на вільних засадах та фінансується за рахунок власних коштів, інколи отримуючи субсидії з державного бюджету. В порівнянні з іншими формами дорадництва дорадче коло, безумовно, має ряд переваг. Дорадник постійно підтримує зв'язок із замовниками послуг, що дає змогу своєчасно втрутитись в ситуацію та не допустити прийняття помилкового рішення.

Приватне дорадництво має різні правові та організаційні форми. Воно відрізняється від інших форм своєю динамічністю, високим професіоналізмом, також перевагою, безумовно, є те, що консультація надається індивідуально, виходячи з конкретної потреби клієнта. Держава не має впливу на комерційне дорадництво, і визнання фаховості дорадника залежить лише від нього самого, а конкуренція між дорадниками забезпечує високу якість консультацій. Приватні дорадники надають послуги з питань організації менеджменту, організації виробництва, але в зв'язку з тим, що оплата послуг доволі велика, до них не звертаються громадські об'єднання.

Показовим прикладом доцільного розмежування владних повноважень між різними гілками влади, децентралізації влади та залучення громадських формувань до вирішення важливих питань розвитку аграрного сектору є дорвадницька діяльність у США. Дорадчі служби функціонують при аграрних університетах та мають три рівні фінансування – федеральний, штат, округ – і виконують замовлення, відповідно, від різних органів державного управління. Звертає на себе увагу те, що значна кількість послуг надається з такого важливого питання як адаптація ведення агровиробництва до вимог захисту навколишнього середовища, тобто спрямована на зменшення суперечок між збільшенням виробництва та підтриманням екосистеми у належному стані.

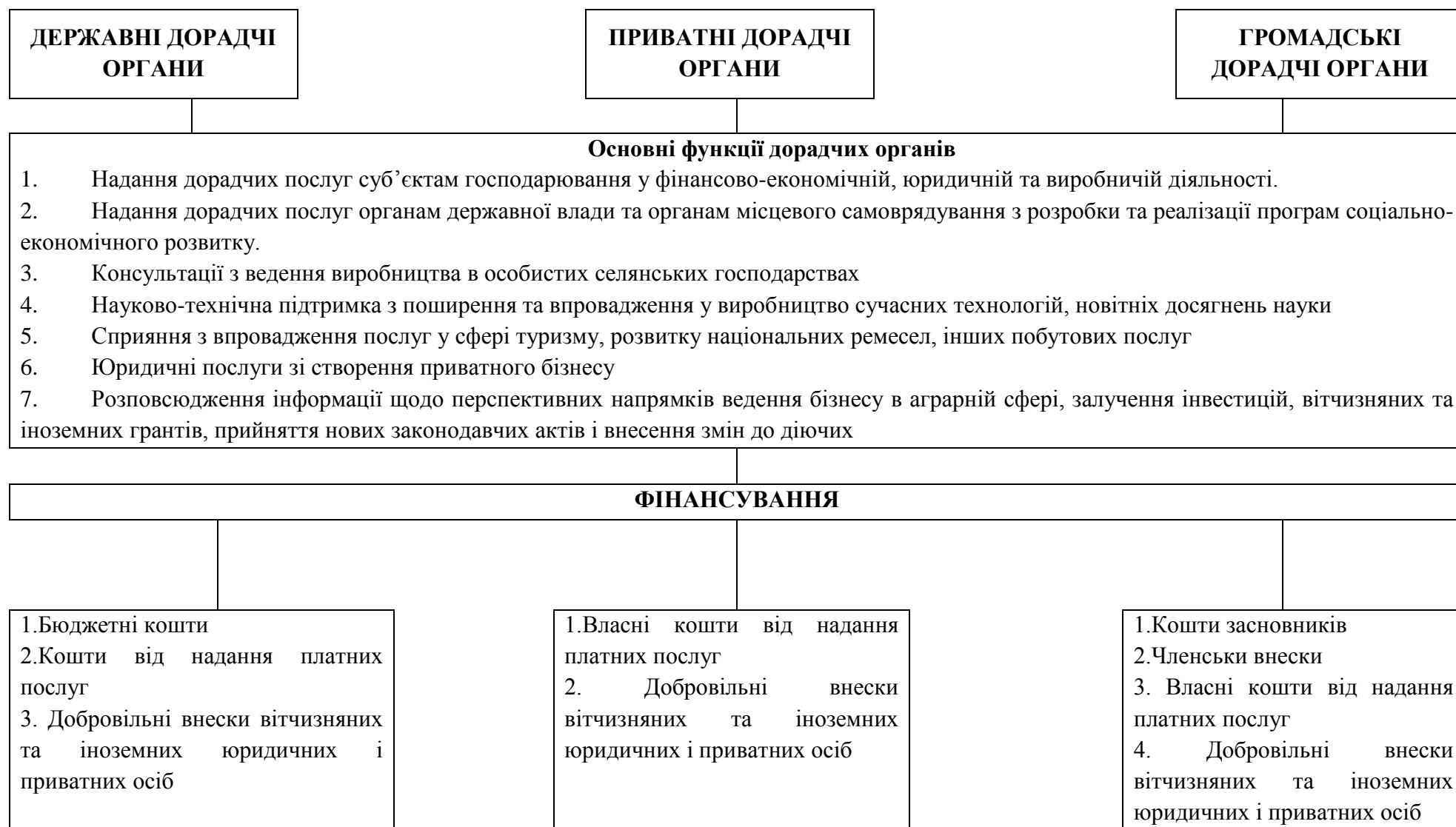
На державному рівні у США до основних функцій системи дорадництва належать такі – організація програм, які є необхідними для вирішення завдань, пов'язаних з якістю навколишнього середовища в масштабах країни, координація пропозицій та фінансування пілотних програм.

На рівні штату виконуються такі функції, які спрямовані на підтримку якості навколишнього середовища, координування засобів масової інформації для розповсюдження інформації щодо розвитку аграрної сфери, координація освіти та виконання передбачених програм щодо питань сільського господарства, сім'ї, молоді, розвитку громади.

На рівні округу реалізація системи дорадництва здійснюється конкретним дорадником. Місцевими програмами розповсюдження освітньо-консультаційної інформації передбачається розробка і оцінка програм для фермерів, їх сімей, сільських громад, робота з комітетами добровольців, відвідування фермерів та селянських сімей для допомоги в навчанні безпосередньо на фермі та вдома [8].

Структура організаційно-матеріального забезпечення та функції дорадчих органів виглядає наступним чином (дивись схему 1)

Організаційно-матеріальне забезпечення та функції дорадчих органів

Висновки. Одним з дієвих механізмів реалізації аграрної державної політики є організація ефективної дорадчої діяльності на селі. Виходячи з аналізу історичного та світового досвіду, доречно дійти висновку, що Україна не може повністю копіювати будь-яку форму ведення дорадництва для сільського населення. Україна, як держава з розвиненим аграрним сектором економіки, має свою структуру управління агропромисловим комплексом та власні історичні традиції ведення особистого селянського господарства. Проте, основні цілі ведення дорадницької діяльності в Україні слід визнати універсальними і такими, що споріднюють нас зі світовим співтовариством.

В Україні дорадництво повинно використовуватися як елемент «закріплення» та «вкорінення» населення на селі, заохочування селянства до ведення агробізнесу, як на власних земельних ділянках, так і розвитку приватного бізнесу за рахунок оренди земельних ділянок, які знаходяться у державній та приватній власності, розвинення суспільно-політичної активності громадян в сільській місцевості, залучення їх до розробки та реалізації програм культурного, гуманітарного та соціального розвитку громади. Впровадження зазначених програм сприятиме створенню додаткових робочих місць у сільській місцевості, покращенню екологічної ситуації, залученню висококваліфікованих фахівців на село, розвитку забезпечення населення екологічно безпечними продуктами харчування власного виробництва. Крім зазначеного в разі відміни мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, з юридичної точки зору, вкрай необхідним буде надання консультацій з продажу або купівлі земельних ділянок.

В Одеській області обласна дорадча служба припинила свою діяльність через вкрай обмежене фінансування. Аналізуючи положення про напрями діяльності державних органів управління, що опікуються розвитком сільського господарства в минулому, слід зазначити, що дорадча діяльність була одним з основних завдань державного та регіонального управління цією галуззю. В умовах децентралізації влади та перерозподілу владних повноважень дорадчі функції можуть бути делеговані відповідним структурам управління аграрною сферою на рівні облдержадміністрацій та райдержадміністрацій. Це вимагатиме незначних змін у їх структурі та функціях, а саме: надання їм більшої соціальної та гуманітарної спрямованості.

При створенні нового змісту в управлінській діяльності щодо аграрного сектору необхідно буде залучити наукові та освітянські установи, в тому числі Одеський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентів України. Їх завданням має бути надання рекомендацій щодо організації роботи дорадницьких структур по всьому спектру проблем розвитку сільськогосподарської діяльності з урахуванням сучасних вимог до ведення аграрного виробництва. Вагомою ланкою в організації дорадницької діяльності також слід вважати підготовку та підвищення кваліфікації кадрів, які займаються цією проблематикою.

Література.

1. Кальна – Дубінюк Т. П., Кудінова І. П., Рибак Л. Х., Корінець Р. Я. Сільськогосподарська дорадча діяльність. Навчальний посібник для дистанційного навчання./ Т. П. Кальна – Дубінюк, І. П. Кудінова, Л. Х. Рибак, Р.Я. Корінець. – 2009.

2. Клочан В. В. Формування та розвиток системи інформаційно – консультаційного забезпечення аграрної сфери в Україні./ В. В. Клочан // Електронна наукова фахова видання «Ефективна економіка». № 3. – 2012.

3. Про схвалення Концепція розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015 – р.

4. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 року; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 р. № 303-р//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

5. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність; Закон України від 17.06.2004 р. № 1808-IV//// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.

6. Щодо державної підтримки розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні: Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>;

7. Програма розвитку Президента України «Стратегія 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.

8. Тараненко Л. С. Історико — правові передумови виникнення і розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні./Л.С.Тараненко//Науковий вісник Херсонського державного університету. №6/1. — 2013 р.